

การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ ๔
The 4th National and International Conference, 2024

เนื่องในวาระครบรอบวันสถาปนา ๔๐ ปี วิทยาเขตเชียงใหม่
On the occasion of 40 Years Anniversary, Chiang Mai Campus

ภูมิพลังสร้างสรรค์ และพุทธนวัตกรรมในสังคมร่วมสมัย

Soft Power and Buddhist Innovations
for Contemporary Society

SBCS

วันที่ ๒๓-๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗
Date: 23rd – 24th August 2024

ณ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

At Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

PaMiang Sub-district, Doisaket District, Chiang Mai, Thailand

พระวิษณุกรรมกับการสร้างสรรค์ประติมากรรมแนวประเพณี

Lord Vishnu And The Creation Of Sculptures In The Lanna Tradition

วรวัฒน์ เขียวตีบ, สุชัย สิริวิภูล, พูนชัย ปันธิยะ

Worawat Khieotip, Suchai Siriveekul, Poonchai Punthiya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkomrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและลักษณะพระวิษณุกรรมในพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา 3. เพื่อสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลปกรรม

ผลการวิจัยพบว่า 1. ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และลักษณะของพระวิษณุกรรมในพระพุทธศาสนา พระวิษณุกรรมเป็นเทพที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ตามตำนานพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสร้างวัดและเครื่องใช้ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศด้านศิลปะและวิศวกรรมในสมัยโบราณ 2. รูปแบบประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา การวิเคราะห์รูปแบบประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา พบว่ามีการใช้ประติมากรรมเป็นสื่อในการถ่ายทอดคติความเชื่อจากนามธรรมสู่วัตถุธรรม โดยช่างล้านนาได้นำวัสดุท้องถิ่นมาใช้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะอย่างสูง 3. การสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา กระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้ดั้งเดิม โดยเริ่มตั้งแต่การร่างภาพต้นแบบไปจนถึงการหล่อพระวิษณุกรรมด้วยทองเหลือง นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคนิคการสร้างสรรค์สู่สาธารณชนเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีล้านนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พระวิษณุกรรม, ประติมากรรม, แนวประเพณี

Abstract

This research article has three primary objectives: 1) to study the history, beliefs, and characteristics of Vishvakarma in Buddhism; 2) to examine and analyze the forms of Vishvakarma sculptures in Lanna; and 3) to create Vishvakarma sculptures for the preservation of Lanna traditions. This research employs a mixed-method approach, combining qualitative research through in-depth interviews with key informants and focus group discussions with experts in Buddhist art.

The research findings reveal that: 1) The history, beliefs, and characteristics of Vishvakarma in Buddhism depict Vishvakarma as a deity with a significant role in creating various objects and sacred items according to Buddhist legends, showcasing ancient excellence in art and engineering. 2) The analysis of Vishvakarma sculptures in Lanna reveals that these sculptures serve as a medium to convey abstract beliefs into tangible forms. Lanna artisans utilized local materials to create highly valuable artistic works. 3) The creation of Vishvakarma sculptures for the preservation of Lanna traditions developed from studying and synthesizing traditional knowledge, beginning with drafting prototype images and progressing to the casting of Vishvakarma in brass. Additionally, the knowledge and techniques of this creative process have been shared with the public to ensure the sustainable preservation of Lanna traditions.

Keywords: Vishvakarma, sculpture, traditional art

บทนำ

พระวิษณุกรรมคือนามของ “ครุช่างหรือ ครุเทพ” ที่มีสถานะเป็นเทพและมีความเกี่ยวข้องกับคตินิยมเชื่อในหลายศาสนาเช่นฮินดู รวมทั้งในทางพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน มีประวัติที่ปรากฏนามในหลากหลายลักษณะคือ พระวิสุกรรม (วิสุกมม) พระวิศวกรรม พระวิศวกรรมา วิศวกรรมัน พระเวสสุกรรม หรือ พระเพชรณูกรรม แปลความหมายได้ว่า “ผู้ทำทุกสิ่งทุกอย่าง” ตามคตินิยมเชื่อแบบพุทธ และพราหมณ์ คือองค์เทพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเทพแห่งช่างใหญ่ของพระอินทร์ เทพแห่งการสร้างสวรรค์หรือเป็นครุ

เทพแห่งช่างทั้งทางศิลปะวิทยาและการรังสรรค์ผลงานที่มีความงดงาม ศักดิ์สิทธิ์หลายชิ้นงาน กลายเป็นผลงานที่สามารถกล่าวได้ว่าได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจนได้รับการยอมรับว่าเป็นฝีมือของ เทพคืองดงามจนเกินความสามารถที่มนุษย์จะสร้างขึ้นมาได้ มีตำนานระบุว่าพระวิษณุกรรม นั้นเป็นผู้สร้างเครื่องมือ สิ่งของต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสังกมมนุษย์ เป็นครุช่างที่เคารพนับถืออย่างมาก รวมทั้งได้สร้างสรรค์ศิลปะวิทยาอันประณีตงดงามและเป็นแบบอย่างของงานศิลปกรรม เชิงช่างชั้นสูงที่ให้อำนาจสร้างไว้บ้านเมืองที่มีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและนำมาใช้สืบต่อกัน มาอย่างยาวนาน

พระวิษณุกรรมในทางพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อย่างมากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพุทธประวัติภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปแสดงธรรม โปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น เมื่อคราวเสด็จกลับสู่โลก ครั้นนั้นพระวิษณุกรรมเทพ บุตรได้รับเทวบัญชาจากท้าวสักกะให้เป็นผู้เนรมิตสร้างบันไดเงิน บันไดทอง บันไดแก้ว ซึ่งพระ ผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกพรรษาที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ณ โคนไม้ปาริฉัตตกะในภพดาวดึงส์ อันหมู่เทวดาแวดล้อมเสด็จลงทางบันไดแก้วมณีตรงกลางทอดจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมา ยัง โลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสนคร ในกาลนั้น (ขุ.ม. (ไทย) 29/190/534-535) และในมหาสุทสสน สุตต ระบุว่า ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบพระราชดำริของพระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทสสนะ (มหาสุทสสนุตต ที.ม. (ไทย) 10/210/158-159) จึงมีเทวบัญชาเรียก “วิสสุกรรมเทพบุตร” ให้ เนรมิตพระราชนิเวศน์ชื่อ “ธรรมปราสาท” ถวายพระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทสสนะ ด้านทิศ ตะวันออกและทิศตะวันตกยาว 1 โยชน์ ด้านทิศเหนือและ ทิศใต้กว้างกึ่งโยชน์ มีเสา 84,000 ต้น มีฐานสูงกว่า 3 ชั่วบุรุษ ก่อด้วยอิฐ 4 ชนิด คือ อิฐทอง อิฐเงิน อิฐแก้วไพฑูรย์ อิฐแก้วผลึก (ที.ม.อ. (ไทย) 10/256/189) ผลงานสำคัญที่มีการระบุถึงพระวิษณุกรรมในลักษณะที่เกี่ยวข้อง กับการสร้างสรรค์ผลงานทางพุทธศิลปกรรมทั้งงดงามและยิ่งใหญ่เช่น ในพงศาวดารเหนือระบุว่า ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย ลำดับที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ.1891-1917) (สมเกรียติ โล่เพชรรัตน์, 2549: 56) หลังจากได้ทรงสร้างวัดพระศรีรัตน มหาธาตุแล้วพระองค์ได้รับสั่งให้ระดมช่างฝีมือทั้งจากเมืองศรีสุชนาลัย สวรรคโลก เชียงแสน และหริภุญชัยในการหล่อพระพุทธรูป 3 องค์ที่สำคัญคือ พระพุทธรชินราชพระพุทธรชินสีห์ และ พระศรีศาสดา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554: 34) ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ล้วนได้รับการยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะสวยงามที่สุดในประเทศไทย และทุกองค์ล้วน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแห่งชาติไทย มีเรื่องเล่าในลักษณะตำนานระบุถึงการ หล่อองค์พระพุทธรชินราชนั้น การเททองแล่นติดไม้เต็มองค์ไม้บริบูรณ์ และเททองหล่ออีกถึง 3 ครั้ง ก็ไม่สำเร็จเป็นองค์พระได้ พระมหาธรรมราชาลิไทจึงตั้งสัตยาธิษฐานเสี่ยงเอาบุญบารมี

ของพระองค์เป็นที่ตั้ง อีกทั้งขอให้ทวยเทพเทวดาช่วยคลี่คลายให้สร้างพระพุทธรูปสำเร็จตามพระประสงค์ แล้วให้ช่างปั้นหุ่นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในครั้งหลังนี้ ปรากฏว่ามีตาปะขาวคนหนึ่ง ไม่มีผู้ใดทราบว่ามีชื่อและที่มาได้เข้ามาช่วยปั้นหุ่นองค์พระและช่วยเททอง ทำการงานอย่างแข็งขันทั้งกลางวันและกลางคืนโดยไม่พูดจากับผู้ใด ครั้นได้ม้ามงคลฤกษ์ ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 ปีมะเส็ง นพศกจุลศักราช 319 ได้ประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปชินราช คราวนี้น้ำทองที่เทก็แล่นเต็มบริบูรณ์ตลอดทั่วองค์พระ พระมหาธรรมราชาลิไททรงปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จึงตรัสสั่งให้ตาปะขาวผู้มาช่วยปั้นหุ่นและช่วยเททองนั้น แต่มิได้พบ ปรากฏว่าเมื่อหล่อพระเสร็จแล้ว ก็เดินทางออกประตูเมืองด้านทิศเหนือ พอถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งก็หายไปไม่มีใครพบเห็นอีก จึงพากันเข้าใจว่า ตาปะขาวผู้นั้นคือเทพยดาแปลงกายมาหล่อพระพุทธรูปชินราช อันเป็นเหตุทำให้ เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปองค์นี้ยิ่งขึ้น ตำบลบ้านที่ตาปะขาวหายไปนั้น ได้ชื่อว่า “บ้านตาปะขาวหาย” ต่อมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากจะเป็นครูช่างที่เป็นทั้งช่างสถาปนิกและเป็นช่างวิศวกรด้านโยธาและสำรวจ ดังจะเห็นได้จากผลงาน 2 ประการที่ว่านี้แล้ว พระวิศวกรกรม ยังเป็นวิศวกรเครื่องกลอีกด้วย กล่าวคือ ท่านเป็นผู้สร้างวาฬสังฆาตยนต์ ซึ่งเป็นกงล้อหมุนรอบองค์พระสถูป ปกป้องรักษาป้องกันมิให้บุคคลเข้าใกล้พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุหลังพุทธปรินิพพานและอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในองค์พระสถูปที่ว่านี้พระวิษณุกรรม หรือ พระวิศวกรกรมเป็นเทพ “ชั้นผู้ใหญ่” ที่สถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นองค์บริวารของพระอินทร์ ซึ่งชื่อทั้งหมดที่ว่ามานั้น ตำนานเทพเจ้าของฮินดูกล่าวว่า พระวิศวกรกรมมีสามตา กายสีเขียว ทรงอาภรณ์สีเขียว ในการสร้างรูปเคารพมักจะไม่เหมือนกัน บ้างก็สร้างให้พระองค์ถือคทา จอบ ไม้ว่า ไม้ฉาก ผึ่ง (เครื่องมือที่ใช้ถากไม้ รูปร่างคล้ายจอบ แต่มีขนาดเล็กกว่าและด้ามสั้นกว่า) และลูกดิ่ง เป็นต้น ตามตำนานพุทธศาสนาเล่าว่า ท่านเป็นผู้สร้างอาศรมให้แก่พระโพธิสัตว์หลายพระองค์ (ก่อนที่จะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า) นอกจากจะเป็นสถาปนิกและเป็นวิศวกรด้านโยธาและสำรวจ ดังจะเห็นได้จากผลงาน 2 ประการที่ว่านี้แล้ว เมื่อครั้งที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุหลังพุทธปรินิพพานและอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในองค์พระสถูปที่ว่านี้ยังมีอีกตำนานหนึ่งเล่ากันว่า ธิดานางหนึ่งของท่าน ซึ่งเป็นชายาของพระอาทิตย์ บ่นให้พระวิศวกรกรม ผู้เป็นพ่อฟังว่า พระอาทิตย์สามีของตนนั้นช่าง “ร้อนแรง” เหลือเกิน เข้าใกล้ไม่ค่อยได้ ได้ยินเช่นนั้นพระวิศวกรกรมจึงช่วยเหลือโดยการขุดผิวพระอาทิตย์ออกเสียบางส่วน ทำให้ความร้อนรานั้นทุเลาลงไปบ้าง และผิวพระอาทิตย์อันมีรัศมีเจิดจ้าที่ขุดออกมาได้นั้น พระวิศวกรกรมได้นำไปรังสรรค์-ปั้น-แต่ง แล้วถวายให้เป็นอาวุธทรงอานุภาพและมีประกายแวววาวแก่เทพองค์

สำคัญของสวรรคค์ชั้นฟ้า ได้แก่ อาวุธ “ตรีศูล” (สามง่าม) ของพระอิศวร “จักรอาวุธ” (กงจักร) ของพระนารายณ์ “วชิราวุธ” (สายฟ้า) ของพระอินทร์ “คทาอาวุธ” (กระบอง) ของท้าวภูเวร และ “โตมราวุธ” (หอก) ของพระขันตุมาร เป็นต้นชาวไทยเองก็ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม และการสืบทอดประเพณีบางอย่างมาจากอินเดีย

พระวิษณุกรรมเป็นเทพแห่งช่าง เป็นผู้สรรค์สร้าง หรือเป็นผู้ดลบันดาลให้เกิด การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์ชั้นสูง หรือเป็นสิ่งที่ทำขึ้นได้อย่างวิจิตร สวยงาม สูงค่า ศักดิ์สิทธิ์ วิจิตรบรรจง เปรียบดั่งฝีมือของเทพสร้างสรรค์ปั้นแต่งขึ้นมา ในโลกจึงมีบัญญัติศัพท์ภาษา ต่างประเทศ “ENGINEERING” ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งช่าง ใช้ในภาษาไทยว่า “วิศวกรรมศาสตร์” หมายถึง “ศาสตร์ที่มีพระวิศวกรรม (เทวดาแห่งช่าง) เป็นครู” ตามความเชื่อของคนไทยนั้น ให้ ความเคารพและศรัทธาองค์พระวิศวกรรม หรือ พระวิษณุกรรม เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก ความเชื่อและศรัทธาที่แฝงไว้ในชื่อของเมืองหลวงที่ว่า “กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมาน อวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” ซึ่งแปลความหมายได้ว่า พระนครอันกว้างใหญ่ ดุจเทพนคร เป็นที่สถิตของพระแก้วมรกต เป็นนครที่ไม่มีใครรบชนะได้ มีความงามอันมั่นคง และเจริญยิ่ง เป็นเมืองหลวงที่บริบูรณ์ด้วยแก้วแก้วประการ นารีนรมย์ยิ่ง มีพระราชนิเวศใหญ่ โดมมากมาย เป็นวิมานเทพที่ประทับของพระราชาผู้อวตารลงมา ซึ่งพระนครแห่งนี้ ท้าวสักกเทว ราช (พระอินทร์ หรือ ท้าวอมรินทร์เทวาธิราช) พระราชทานให้ พระวิษณุกรรม ลงมาเนรมิตไว้ โดยสรุปคือ กรุงเทพมหานครฯ คือเมืองที่ พระวิษณุกรรม สร้างตามพระบัญชาของ พระอินทร์ นั่นเอง ด้วยความเป็นเทพเจ้าแห่งครุช่างในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆทำให้พระวิษณุกรรมได้รับ การยกย่องให้เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญเป็นตัวแทนของ

ความโดดเด่นของงานประติมากรรมในพุทธศิลปกรรมของล้านน่ายังปรากฏในรูป แบบของพระพุทธรูปแบบสกุลช่างล้านนาที่งดงามมีเอกลักษณ์รวมทั้งการสร้างประติมากรรม รูปเทวดาตกแต่งประดับโดยรอบพระเจดีย์วัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) เชียงใหม่ที่สร้าง ขึ้นในยุคทองของงานพุทธศิลปกรรมของล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยของพระเจ้าติ โลกราชพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. 1984-2030) (สุรัสวดี อ๋องสกุล, 2557: 150-151) งานประติมากรรมเทวดาตกแต่งโดยรอบนี้แสดงถึงความสำคัญในด้านพุทธ ศิลปกรรมคือเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติโดยตรง เรื่องการตรัสรู้แล้วเทวดามาสักการบูชาเพื่อ รอฟังธรรม

จากข้อนำสังเกตต่างๆ เหล่านี้ทำให้เห็นได้ว่าการสร้างรูปประติมากรรมเทวดา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระวิษณุกรรมยังไม่ปรากฏเป็นรูปแบบที่ชัดเจนทั้งที่อาณาจักรล้านนาได้

สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมชั้นสูงสุดเช่นการสร้างพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต อันเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของ อาณาจักรล้านนา ล้านช้างและรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันเป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชาติ ที่มีพุทธตำนานสอดคล้องกับการสร้างขึ้นมาจากฝีมือเทพและเป็นงานพุทธศิลป์กรรมของล้านนาอย่างชัดเจน จึงทำให้เป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษา และควรหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างงานประติมากรรมขององค์ เทพพระวิษณุกรรมแบบ ล้านนาประเพณีนี้ไว้เพื่อประโยชน์และเป็นข้อมูลและเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ศึกษารวมทั้ง สร้างขึ้นเพื่อไว้สักการบูชาเพื่อให้ช่างฝีมือทั้งหลายได้เกิดความมั่นใจในการสร้างสรรค์งานพุทธ ศิลปกรรมให้สำเร็จตามแบบอย่างโบราณที่ปฏิบัติกันมา

อย่างไรก็ตามจากงานวิจัยข้างต้นพบว่าเป็นการศึกษาเชิงวิชาการทั้งสิ้น ยังไม่ปรากฏในลักษณะสร้างสรรค์งานลักษณะดังกล่าวโดยตรงแต่อย่างใด ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะ ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง พระวิษณุกรรมกับการสร้างสรรค์ประติมากรรมแนวประเพณี ล้านนา ผู้วิจัยเชื่อว่าจากการพิจารณาปรากฏการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง ทางวิชาการต่อพุทธศิลป์กรรมล้านนา ด้วยความแตกต่างจากนักวิชาการยุคก่อนๆ จะช่วยให้ สามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนถึงพลังของพุทธศิลป์กรรมล้านนา ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้และ กระบวนการสำคัญของมนุษย์ในการเคลื่อนไหว และเผชิญหน้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลง ของโลกรวมทั้งในภูมิภาคเอเชียและจะช่วยให้ค้นพบแนวทางการขับเคลื่อนของขบวนการทาง ศาสนาโดยใช้พุทธศิลป์กรรมล้านนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง นอกจากนี้ ยังอาจค้นพบข้อเสนอแนะที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างสรรค์แนวทางการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมและศาสนาทั้งในสังคมอันเป็นพื้นที่ ศึกษาในครั้งนี้และทั้งภูมิภาคอาเซียนและแม้กระทั่งในมิติอื่นๆ ในอันที่จะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาและความก้าวหน้าทางวิชาการด้านพุทธศาสนา เพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) ที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและลักษณะพระวิษณุกรรมใน พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบ ประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา
3. เพื่อสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

1 รูปแบบการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานในรูปแบบคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนาม (Qualitative Research and Field Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์งาน (Creative Action Research-CAR)

2 พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ คือ ศึกษาในพื้นที่ของประเทศไทยคือเขตวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนาคือกลุ่มพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน เช่นวัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่คือวัดเจ็ดยอด วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง เป็นต้น กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 22 ราย ซึ่งมีความสัมพันธ์ของกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องเนื่องตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยตรงมีรายชื่อแบ่งเป็น 5 กลุ่มประชากรตัวอย่าง 1) เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ผู้มีประสบการณ์การสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนา จำนวน 2 รูป 2), ผู้นำชุมชนและคณะศรัทธาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน, 3) นักวิชาการด้านงานพุทธศิลปกรรมล้านนา จำนวน 2 คน, 4) ช่างฝีมือด้านการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาจำนวน 3 คน, 5) กลุ่มประชาชนและผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนร่วมการทำงานด้านการสร้างงานพุทธศิลปกรรมจำนวน 10 รูป/คน

3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และประกอบกับการใช้เป็นเอกสารกำหนดการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและอบรมเชิงปฏิบัติการ

4 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินการแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนที่สัมพันธ์กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์งาน (Creative Action Research-CAR) ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 (การเก็บข้อมูลเชิงเอกสารและพื้นที่เกี่ยวข้อง) ขั้นตอนที่ 2 (การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์) ขั้นตอนที่ 3 (การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ) ขั้นตอนที่ 4 (การเก็บข้อมูลจากการออกแบบและสร้างชิ้นงาน และตรวจสอบ) ขั้นตอนที่ 5 (การเก็บข้อมูลจากการผลิตชิ้นงาน และตรวจสอบพร้อมการติดตั้งชิ้นงานจริง) ขั้นตอนที่ 6 (การเก็บข้อมูลจากการสำรวจและประเมินผลชิ้นจริงกับพื้นที่งานวิจัย)

5 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจะทำให้ได้ข้อมูลเป็นลักษณะของเนื้อหาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Content Analysis) เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลเชิงวิชาการด้านข้อค้นพบ องค์ความรู้และพัฒนาเป็นบทความวิจัยในลำดับต่อไป

6 การสรุปผลการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ข้อมูลเอกสาร (Documentation) จะเรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาเชิงวิชาการ เป็นลักษณะของเนื้อหาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

(Content Analysis) เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลการวิจัยที่มีลักษณะเป็นรูปแบบเชิงวิชาการ

ผลการวิจัย

1 ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและลักษณะพระวิษณุกรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ประวัติขององค์พระวิษณุกรรม มีระบุในตำนานหนึ่งว่าทรงเป็นโอรสของพระภูวนอีกตำนานหนึ่งว่าเป็นโอรสของพระประภาส ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะวสุเทพบริวารของพระอินทร์ วสุเทพนี้มี 8 องค์คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เตือน ดาวเหนือ รุ่ง และแสงสว่าง ส่วนเรื่องราวของพระวิษณุกรรมมักจะเกี่ยวข้องกับพระอินทร์อยู่เสมอด้วยพระวิษณุกรรมเป็นเทพบริวารฝ่ายช่างของพระอินทร์ดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่าเมื่ออดีตภพพระอินทร์เกิดเป็นมนุษย์มีนามว่ามาฆมาณพ อาศัยอยู่ที่ตำบลจุลคามแคว้นมคธ มาฆมาณพได้ดำเนินชีวิตไปในทางบุญกุศลตลอดเริ่มด้วยการแผ้วถางทางเดินซึ่งในขณะที่สร้าง ผลงานอื่นๆ ของพระวิษณุกรรมที่สำคัญ ๆ ได้แก่ พระวิษณุกรรม เป็นผู้สร้างกรุงลงกาให้แก่ทศกัณฐ์ในเรื่องมหากาพย์รามายณะ สร้างกรุงทวารกาให้แก่พระฤๅษณะ ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ในเรื่องมหากาพย์มหาภารตะ สร้างวิมานให้แก่พระวรุณ เทพแห่งน้ำ และพระยมเทพแห่งความตาย สร้างราชรถบุษบกเป็นพาหนะให้แก่ท้าว ในตำนานพุทธศาสนากล่าวว่า พระวิษณุกรรมเป็นผู้สร้างอาศรมให้แก่พระโพธิสัตว์หลายพระองค์ ก่อนที่จะอุปติเป็นพระพุทธเจ้า เป็นผู้สร้างบันไดเงิน บันไดทอง บันไดแก้ว ทอดจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมายังโลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสนคร ซึ่งเป็นเส้นทางที่พระพุทธเจ้าใช้เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากเสด็จขึ้นไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ในช่วงเข้าพรรษา นอกจากจะเป็นสถาปนิกและเป็นวิศวกรด้านโยธาและสำรวจ

พระวิษณุกรรมราชาแห่งช่างเทพเจ้าผู้เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตากรุณาเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังมีไหวพริบปฏิภาณเป็นเลิศหาเทพองค์ใดเสมอเหมือนและทรงมีอิทธิฤทธิ์มากในการเนรมิตสิ่งต่างๆ ให้บังเกิดนำมาซึ่งความสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ทั้ง 3 โลก คือชั้นโลกมนุษย์ ชั้นพรหม ชั้นเทพ และชั้นบาดาลใต้พิภพ เครื่องทรงของพระวิษณุกรรมนั้น เป็นเทพที่มีเครื่องทรงคล้ายกับ นักสิทธิ์คนธรรพ์ โดยจะไม่สวมเสื้อนุ่งผ้ารัดเข็มขัดทองลงยาใส่สนับเพลา ประดับทองกร กรองคอ สวมสร้อยสังวาลเต็มและกำไลที่ข้อแขนต้นพระหัตถ์และที่ข้อพระบาทหนักข้างละ 4 ชั่ง พระหัตถ์ขวาทรงถือจอบ หรือผึ่ง เพื่อใช้ในการขุดแต่งดินในการฝังเสาผูกหลักตามพระฤๅษแห่งการก่อสร้างจึงเป็นที่มาแห่งฉายาว่าช่างก่อ คติความเชื่อในพระพุทธศาสนา พระวิษณุกรรม เป็นพระนามของเทพแห่งครุช่างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใน

หลากหลายมิติทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เวียนว่ายตายเกิดสั่งสมบารมีธรรม ในมหาสุทฺถสสนสูตรเมื่อครั้งพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทฺถสสนะ การเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้นเครื่องใช้ต่างๆ ของพระเจ้าจักรพรรดินั้นจะได้รับการเนรมิตหรือสร้างสรรค์ขึ้นด้วยพระวิษณุกรรม เป็นท้าวสักกะจอมเทพพระอินทร์ ทราบพระราชดำริของพระเจ้ามหาสุทฺถสสนะจักรพรรดิราช มีพระทัยตั้งมั่นจะสร้างพระราชานิเวศน์ชื่อธรรมปราสาทและสระโบกขรณี ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงกราบทูลพระเจ้ามหาสุทฺถสสนะตั้งน้าวขอเดชะพวกข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยกันสร้างพระราชานิเวศน์ถวายใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาทพระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทฺถสสนะทรงรับด้วยพระอาการดุขณี ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบพระราชดำริของพระเจ้า มหาสุทฺถสสนะ จึงมีเทวบัญชาเรียกวิสสุกรรมเทพบุตร

2 วิเคราะห์รูปแบบประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา

1) รูปแบบด้านสัญลักษณ์กายภาพของพระวิษณุกรรม ในเนื้อหาส่วนที่วาดด้วยสัญลักษณ์ทางกายภาพนั้นจะกล่าวได้ว่าเป็นงานที่มาจากงานประติมากรรม ซึ่งจัดเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่มีลักษณะอันเกิดจากการปั้น การแกะสลัก การหล่อ หรือวิธีการอื่นใดที่ก่อให้เกิดงานศิลปะทำให้ผลงานนั้นมีลักษณะที่มีมิติต่างไปจากงานสร้างสรรค์ประเภทจิตรกรรม ในพระพุทธศาสนาการสร้างสรรค์ประติมากรรมเกี่ยวเนื่องนั้นมีมาตั้งแต่ยุคโบราณในอินเดีย แต่ทว่างานประติมากรรมเหล่านั้นทำขึ้นในลักษณะของชิ้นงานศิลปะ หรือมีจุดมุ่งหมายการเล่าเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะพุทธประวัติ แต่ในระยะเริ่มต้นนั้นด้วยความเชื่อทางศาสนาทำให้ไม่อาจทำรูปเคารพในลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปได้ จนกระทั่งได้รับอิทธิพลการสร้างสรรค์ประติมากรรมรูปเคารพมาจากกรีกที่ได้เข้ามาโจมตีอินเดียภาคเหนือของพระเจ้าเอเล็กซานเดอร์มหาราช

2) รูปแบบด้านศิลปกรรม และเทคนิคประติมากรรม คนในล้านนาได้ใช้ประติมากรรมเป็นสื่อ จากความเชื่อที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ที่สามารถสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น และสามารถนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความพึงพอใจ ความภูมิใจ ส่วนใหญ่จะเน้นเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนาและความเชื่อ ดังเช่นคนล้านนาหรือช่างล้านนาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระวิษณุกรรม จึงใช้ประติมากรรมเป็นสื่อแสดงออกจากวัสดุที่ทำได้ง่ายในท้องถิ่น ทำสิ่งที่ไม่มีความเป็นสิ่งที่มีความค่าทางศิลปะ ไม้ดิน หิน และทองคำเป็นต้น ซึ่งสามารถพบเห็นจากในสถาบันการศึกษา วัด และวัง จากการศึกษาพบว่าพระวิษณุกรรมที่สร้างขึ้นในล้านนาและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก ปัจจุบันยังปรากฏในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับคณาจารย์ นักศึกษา ช่างล้านนา ในเรื่องของงาน

ช่างทุกประเภท เป็นต้น งานประติมากรรม เช่น รูปและสัญลักษณ์ของพระวิฆณุกรรมนั้น นอกเหนือจากการสร้างเพื่อระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเกิดความศรัทธา นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีการถ่ายทอดรูปแบบตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ 32 ของมหาบุรุษผู้มีบุญญาธิการ แม้ว่าจะไม่ครบถ้วนตามคัมภีร์ทั้งหมดแต่ได้แสดงถึงความสงบ ความเมตตา และความงามตามหลักสุนทรียะ ซึ่งก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว พึงพา เพื่อนำไปสู่หนทางพ้นทุกข์ทั้งปวงได้

3) ปัจจัยทำให้เกิดสุนทรีย์ภาพ คือ 1. ปัจจัยด้านกายภาพ (เชิงรูปธรรม) ปัจจัยด้านกายภาพนั้นสำหรับศิลปินและหรือช่างจะใช้เป็นหลักการในการสร้างงานและพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะ แต่หลักการเหล่านี้ไม่ใช่เป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ที่เป็นหลักเบื้องต้นของการจัดองค์ประกอบนั้น ได้แก่ เอกภาพ (Unity) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความกลมกลืนเข้ากันได้ โดยการเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือประสานกันอย่างเป็นระเบียบขององค์ประกอบต่างๆ ที่นำมาจัดเข้าด้วยกันให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในผลรวมของภาพ การตัดกัน (Contrast) หรือ ความขัดแย้ง คือ การนำเอาองค์ประกอบแต่ละส่วนที่ต่างกันมาจัดประกอบรวมเข้าด้วยกัน ย่อมปรากฏความแตกต่างที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งที่ปรากฏเห็นได้ เช่น ความขัดแย้งของลักษณะรูปทรงที่ต่างกัน ความกลมกลืน (Harmony) คือ การนำเอาองค์ประกอบที่เหมือนกันหรือมีลักษณะรูปทรงที่คล้ายกัน มาจัดประกอบเข้าด้วยกัน โดยการประสานเชื่อมโยง ให้เกิดความเหมาะสมกลมกลืนเป็นระเบียบสวยงามไม่ขัดตา ซึ่งความกลมกลืนอาจเกิดจากลักษณะรูปทรงที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ขนาดเท่าๆกัน หรือใกล้เคียงกัน ทิศทางเดียวกัน การจัดให้เป็นเอกภาพนั้น ความสมดุล (Balance) ความสมดุลเป็นคุณลักษณะของเอกภาพ โดยทั่วไปหมายถึงการถ่วงน้ำหนักหรือแรงปะทะที่เท่ากัน แต่ในทางการจัดองค์ประกอบทางศิลปะอาจมีความหมายรวมไปถึงความประสานกลมกลืน ความพอเหมาะพอดี ขององค์ส่วนต่างๆ ในภาพผลงานแต่ละชิ้นซึ่งความสมดุลอาจเกิดขึ้นจากการกำหนดจัดองค์ประกอบ 2 วิธี คือ 1. ความสมดุลของสิ่งที่ขัดแย้งหรือต่างกัน เป็นการเอาส่วนประกอบที่มีรูปลักษณะที่ต่างกัน หรือขัดแย้งกัน มาประกอบรวมเข้าด้วยกันให้ประสานกลมกลืน 2. ความสมดุลของสิ่งที่ซ้ำหรือเหมือนกัน เป็นการนำเอาส่วนประกอบที่มีรูปลักษณะเหมือนกัน มาจัดประกอบเข้าด้วยกันให้ประสานกลมกลืน จังหวะ (Rhythm) คือการซ้ำที่เป็นระเบียบ จากระเบียบธรรมดาที่มีช่วงห่างเท่าๆกันมาเป็นระเบียบที่สูงขึ้นและซับซ้อนขึ้น จนถึงขั้นเป็นรูปทรงศิลปะ จังหวะในงานศิลปะ คือการซ้ำอย่างมีเอกภาพและความหมาย การสลับกันของการเน้นและการผ่อนคลายของทัศนธาตุต่างๆ จังหวะไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน จุดสนใจ หรือ จุดเด่น (Interest) คือ การเน้นให้โดดเด่นสะดุดตา หรือมีความสำคัญกว่าบริเวณตำแหน่ง

อื่นๆ ในภาพที่จัดประกอบขึ้น การเน้นในส่วนของพื้นที่หรือองค์ประกอบใดก็ตาม ต้องคำนึงถึงสิ่งที่ต้องการเน้น ความพอเหมาะในการเน้น ปริมาณของการเน้นและจุดที่ต้องการเน้น

2. ปัจจัยด้านคติความเชื่อ (เชิงนามธรรม) การรับรู้ทางความงาม และหลักการรับรู้ทางสุนทรียภาพด้านความเชื่อ เป็นการรับรู้การใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมายสิ่งเร้าที่ผ่านประสาทสัมผัสแล้วเกิดความรู้สึก ระลึกรู้หมายความว่า เป็นอะไร หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการรับรู้ หมายถึงกระบวนการที่คนเรามีประสบการณ์กับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสแล้วแปลความหมายสิ่งนั้นๆ เป็นความรู้ความเข้าใจในการรับรู้ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพเป็นกระบวนการรับรู้ทางความงามซึ่งอาจจะมีกระบวนการที่คล้ายกับการรับรู้ทั่วไปตามสิ่งที่ตนเองเชื่อในจิตใจของตน

3. การสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา

1) ขั้นตอนการสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรม การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา โดยผู้วิจัยได้สร้างพระวิษณุกรรม จำนวน 1 องค์ เพื่อจะสื่อให้เห็นอัตลักษณ์ รูปแบบของปฏิมากรรมล้านนา จากการศึกษาค้นคว้า ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและลักษณะพระวิษณุกรรมในพระพุทธรูปแบบ ประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา นำมาสู่สร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1. การร่างภาพลายเส้นพระวิษณุกรรม เป็นการร่างภาพพุทธปฏิมาด้วยการวาดเส้นบนกระดาษเพื่อถ่ายทอดรูปลักษณะให้เห็นส่วนประกอบต่างๆ แบบ 2 มิติ 2. การสร้างพระวิษณุกรรมต้นแบบด้วยดินเหนียวและขี้ผึ้ง เป็นการปั้นดินให้มีรูปทรงตามแบบร่างและปรับแต่งผิวให้เรียบเนียนด้วยขี้ผึ้ง รวมทั้งเก็บรายละเอียดให้สมบูรณ์ 3. การสร้างแม่พิมพ์ ด้วยดินเหนียว และออกแบบต้นแบบ เป็นขั้นตอนที่ใช้ปูนปลาสเตอร์ครอบผิวพุทธปฏิมาต้นแบบที่ทำจากดินเหนียว 4. การหล่อพระวิษณุกรรมด้วยปูนปลาสเตอร์ เป็นอีกขั้นตอนที่สืบเนื่องจากการสร้างแม่พิมพ์ด้วยปูนปลาสเตอร์และแม่พิมพ์จากยางซิลิโคนหรือยางพาราแล้วจึงนำปูนปลาสเตอร์ที่ผสมกับน้ำแล้วนำมาหล่อในแม่พิมพ์ให้มีความหนาและแข็งแรง แล้วจึงทุบหรือแกะเอาแม่พิมพ์ออกอย่างระมัดระวัง ก็จะได้พระวิษณุกรรมที่หล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ที่สมบูรณ์ จากนั้นเก็บรายละเอียดต่างๆ ขององค์พระวิษณุกรรมต่อไป 5. การหล่อพระวิษณุกรรมด้วยทองเหลือง (ผลงานสมบูรณ์) ขั้นตอนนี้ต้องขัดแต่งซ่อมแซมให้ผิวเรียบเสมอกัน ปิดฝุ่นให้เรียบร้อยก่อนการประกอบรูปพระวิษณุกรรม และทำการเชื่อมองค์พระวิษณุกรรมให้มีความใส แวววาวกับทองเหลืองถือเป็นกรรมวิธีที่สำคัญในการตกแต่งผิวภายนอกที่มีความหมายสะท้อนถึงแนวคิดมหา

บุริศลักษณะของพระพุทธเจ้าที่ว่ามีพระฉวีวรรณดุสิตทองคำ ก่อนในขั้นตอนนี้ได้นำต้นแบบที่จะเททองหล่อองค์พระวิษณุกรรมไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านปฏิมากรรมล้านนา ช่วยให้คำแนะนำในขั้นตอนการสร้างสรรค์ให้เป็นไปในพื้นถิ่นล้านนาโดยคณาจารย์ทางด้านพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ให้คำปรึกษาและแนะนำในขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย 2) การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สาธารณชน การศึกษาพระวิษณุจากหลักฐานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 14 พุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งในปัจจุบันยังมีข้อมูลที่จำกัด รวมทั้งประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม ความหมายทางประติมานวิทยาของเทวรูปพระวิษณุจากแหล่งอื่นๆ อันจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายวัฒนธรรม ตามเส้นทางการเผยแพร่ศาสนา และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ประติมากรรม เพื่อการพัฒนาในด้านศิลปะให้กับสาธารณชนในการเรียนรู้

อภิปรายผล

ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและลักษณะพระวิษณุกรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้ ประวัติขององค์พระวิษณุกรรม มีระบุในตำนานหนึ่งว่าทรงเป็นโอรสของพระภูวนอีกตำนานหนึ่งว่าเป็นโอรสของพระประภาส ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะวสุเทพบริวารของพระอินทร์วสุเทพนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, 2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของสังคมชุมชนนั้นๆ จะก่อให้เกิดความเข้าใจ ความสำนึกความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ ที่จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองและสังคมชุมชนเชิงบวก และหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับการปรับตัวต่อพฤติกรรมที่เป็นสาธารณะในชุมชนได้ ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น หากสมาชิกชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับความรู้ใหม่ภายนอกชุมชนส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจ การตัดสินใจเองไม่ได้ ความไม่มั่นใจ ความไม่ภูมิใจและขาดเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบ และหากชุมชนเกิดความไม่คุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมที่แปลกแยกก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่น เกิดการวางเฉยหรือไม่ใส่ใจรวมทั้งการปรับตัวไม่ได้ต่อพฤติกรรมภายในชุมชน ความไม่พอใจและความไม่รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อ

ตนเองและความผูกพันกับชุมชนพบว่า คุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลการเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมาก แต่ถ้าเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบจะเกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย

รูปแบบประติมากรรมพระวิษณุกรรมในล้านนา ประกอบด้วย รูปแบบด้านสัญลักษณ์กายภาพของพระวิษณุกรรม การหล่อ รูปแบบด้านศิลปกรรม และเทคนิคประติมากรรม คนในล้านนาได้ใช้ประติมากรรมเป็นสื่อ จากความเชื่อที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศ์ศักดิ์ อัครพิทยาอำพน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคประติมากรรม ร่วมสมัย โดยใช้แรงบันดาลใจจากรูปแบบ และคติความเชื่อของพระประธานที่ปรากฏในสิม จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่า พระประธานที่ปรากฏในสิมพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นพระพุทธรูปแบบลาว หรือล้านช้างส่วนใหญ่ น่าจะเป็นฝีมือช่างเวียงจันทน์ หรือเป็นฝีมือช่างท้องถิ่น มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ในด้านรูปร่างรูปทรงและเทคนิคมีเอกลักษณ์พบได้เฉพาะท้องถิ่นภาคอีสาน พระพุทธรูปที่พบทั้งหมดเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ใช้เทคนิคปูนปั้นเหมือนกัน ทุกวัดเป็นพระพุทธรูปรูปแบบดั้งเดิม มีอายุ 50 ปีขึ้นไป สิ่งที่แตกต่างกันในสิมแต่ละหลังคือ พระประธานในสิมแต่ละหลังมีจำนวนไม่เท่ากัน การศึกษารูปแบบพระประธานที่ปรากฏในสิม ใช้กรอบแนวคิดทางด้านความงามทางทัศนธาตุ อันได้แก่ จุด เส้น สี พื้นผิว ปริมาตรรูปร่าง รูปทรง และความยากง่ายในการสร้าง และรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ผลที่ได้คือ มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ในด้านรูปร่างรูปทรง รายละเอียดค่อนข้างหยาบ รูปร่างหน้าตาไม่ได้สัดส่วน ใช้วัสดุที่หาง่ายตามท้องถิ่นนำเสนอในรูปแบบของการรายงานเชิงพรรณนา วิเคราะห์ นำมาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย จากองค์พระ โดยใช้แนวคิด 2 แนวทางคือ 1) จากรูปทรง 2) จากสัญลักษณ์ที่ ปรากฏโดยร่างเป็นภาพต้นแบบเพื่อให้เกิดความชัดเจนเหมาะสมเป็นการสร้างภาพสมมุติของ ผลงานก่อนที่จะขยายเป็นผลงานประติมากรรมจริงจำนวน 3 ชิ้น เพื่อให้ได้ประติมากรรมที่สวยงามและน่าสนใจตามหลัก สุนทรียภาพ ที่สะท้อนคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางเนื้อหา

การสร้างสรรคประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา ขั้นตอนการสร้างสรรคประติมากรรมพระวิษณุกรรม การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรคประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา รูปแบบของปฏิมากรรมล้านนา โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1. การร่างภาพลายเส้นพระวิษณุกรรม 2. การสร้างพระวิษณุกรรมต้นแบบด้วยดินเหนียวและขี้ผึ้ง 3. การสร้างแม่พิมพ์ ด้วยดินเหนียว และออกแบบต้นแบบ 4. การหล่อพระวิษณุกรรมด้วยปูนปลาสเตอร์ 5.

การหล่อพระวิษณุกรรมด้วยทองเหลือง การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งในปัจจุบันยังมีข้อมูลที่จำกัด รวมทั้งประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอนุรักษ์บุรานันท์ (บุญชื่น จตธมโม) (พระครูอนุรักษ์บุรานันท์ (บุญชื่น จตธมโม, 2554) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)” พบว่า ก) ประการที่ 1 การสร้างประติมากรรมหินทรายที่เกิดจากภูมิปัญญาของช่างพะเยาทำให้เกิดมีสกุลช่างพะเยาที่มีลักษณะความโดดเด่นในด้านศิลปะซึ่งโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายมีอายุเก่าแก่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 21 เพราะเวียงพายวเป็นแหล่งหินทรายมากมายประกอบการใช้หินทรายแกะเป็นพุทธประติมากรรมแสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของช่างและผู้สร้างถวาย ข) ประการที่ 2 จากการศึกษาพบว่า แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) จุดเริ่มต้นจากพระครูอนุรักษ์บุรานันท์เจ้าอาวาสวัดลีเจ้าคณะอำเภอเมืองพะเยา เป็นผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและได้เก็บสะสมอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ถูกทอดทิ้งตามวัดร้างต่างๆ ที่ถูกทอดทิ้งและถูกทำลายจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชน โดยพระครูอนุรักษ์บุรานันท์ได้เริ่มเก็บรวบรวมโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายไว้ในวัดลีกองรวมกันเอาไว้มากมาย เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา นายธนศก อัครานวัตร ได้มาเห็นโบราณวัตถุและพุทธประติมากรรมหินทรายจึงปรารถนาว่าควรหางบประมาณจัดเก็บโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายนี้ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาจึงอนุมัติงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว ขึ้น ค) ประการที่ 3 จากการศึกษาพบว่า การเริ่มเก็บสะสมโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายชิ้นแรกก็ถือว่าเป็นการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทรายระดับหนึ่งที่ไม่ได้ถูกทิ้งและถูกขโมยไปเมื่อทางวัดลีได้รับการสนับสนุนงบประมาณในส่วนภาคเอกชนและรัฐบาลจึงได้มีการจัดเก็บอย่างเป็นหมวดหมู่รักษาอย่างถูกวิธีตามหลักวิชาการ นอกจากนั้นยังได้จัดให้มีการแสดงนิทรรศการเพื่อให้มีการศึกษาเรียนรู้แก่ผู้สนใจและมีการอบรมให้ชาวบ้านวัดลีได้เป็นมัคคุเทศก์และให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการดูแลรักษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ประติมากรรมพระวิษณุกรรมสำหรับการอนุรักษ์ประเพณีล้านนา กล่าวได้ว่าพระวิษณุถือเป็นประติมากรรมพระวิษณุที่เก่าที่สุดในประเทศไทย และอาจเป็นประติมากรรมพระวิษณุที่เก่าที่สุดในเอเชียอาคเนย์ วัสดุ หิน อายุ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 ศิลปะ อินเดียน สร้างสรรค์ผลงานพระวิษณุกรรมด้วยรูปแบบที่วิเคราะหจาก

กรรมวิธีแบบโบราณของล้านนา จะส่งผลให้เกิดการประสิทธิภาพที่ดีที่สุด ตามแบบอย่างที่น่าปรากฏขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1) นำข้อมูลเชิงวิชาการจากผลการวิจัยนี้เป็นการสนับสนุนทั้งในด้านการพัฒนาและแก้ไขรูปแบบการสร้างประติมากรรมพระวิษณุกรรม เพื่อให้เกิดการปฏิบัติการทำผลงานพระวิษณุอย่างเป็นรูปธรรม

2) นำข้อมูลเชิงวิชาการจากผลการวิจัยนี้เป็นการสนับสนุนทั้งในด้านการพัฒนาการสร้างประติมากรรมพระวิษณุกรรม ขององค์กรทางปกครองทั้งระดับส่วนกลางภูมิภาคและท้องถิ่นเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อการพัฒนาศิลปกรรมในสังคมชุมชน

3) การศึกษาวิจัยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการสร้างประติมากรรมพระวิษณุกรรม เพื่อตอบสนองกลไกทางสังคมในด้านการแก้ไขปัญหาในลักษณะที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ

บรรณานุกรม

พระเจ้าจักรพรรดิสุทนต์สนะ คืออดีตพระชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระพุทธ

องค์ทรงแสดงพระสูตรนี้แก่พระอานนทีในมหาปรินิพพานสูตร

สมเกรียติ โล่เพชรรัตน์. (2549). **ศิลปะสุโขทัย**, กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พุทธปฏิมางานช่างพลังแห่งศรัทธา**, กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สุรัสวดี อ่องสกุล. (2557). **กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่**. เชียงใหม่:วนิดาการพิมพ์.

ศักดิ์ชัย เกียรติวนาคินทร์. (2542). “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน”. **ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. พัฒนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญชื่น จิตธมโม). (2554). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพญา (วัดลี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.